

Rusya'dan Türkiye'ye Göç Eden Aydınların Gözüyle Bolşevik İhtilali

Accounts of the Bolshevik Revolution Written by Turkish Intellectuals, Refugees from Russia

Leyla DEVRİSHEVA*

Öz: Eşitlik, refah ve ezilen halkların kardeşliği gibi umut aşıl原因an sloganlarla kurulmasına karşılık yüzbinlerce insanın hayatına mal olan Bolşevik devrimi, pek çok insanın vatanını terk etmesine de sebep olmuştur. Rusya'nın kalabalık yerli halklarından olan Türklerin önde gelen aydınları da bu göçlerden nasibini almıştır. Bolşeviklere karşı mücadelelerini ağırlıklı olarak Avrupa'da sürdüren bu aydınlar, Sovyetlerin güçlenmesinden sonra huzuru Türkiye'de buldular. Rusya'dan Türkiye'ye göç eden aydınların Bolşevik devrimi ile ilgili yazdıkları eserler ve hatıraları, Rusya'daki ihtilalin nasıl gerçekleştiğini teferruatlı şekilde önümüze sermektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak, Rusya'daki olayların genel olarak Bolşeviklerin lehine geliştiğini, burada ayrıca Lenin'in inatçılığı yüzünden şansının yaver gittiğini, Bolşevik devrimi sebebiyle başta Türk halkları olmak üzere Rusya'da herkesin bir bedel ödediğini söyleyebiliriz.

Anahtar sözcükler: Bolşevikler, Bolşevik Devrimi, Vladimir Lenin, Rusyalı Türk Aydınlar

Abstract: Despite its wishful slogans of equality, prosperity and brotherhood, the Bolshevik Revolution cost the lives of hundreds of thousands of people and it caused many people to leave their homes forever. The most progressive of Turkish intellectuals, a part of a numerous native Turkish population within Russia, had an unfortunate share in this. Mainly these intellectuals continued the fight against the Bolsheviks in Europe, although, after the strengthening of the Soviet Union, they found peace in Turkey. The works and memories written about the Bolshevik Revolution by those intellectuals who emigrated from Russia to Turkey, describe in detail the way the Revolution was realized in Russia. Based upon this information, we can say that in general the events in Russia developed as the Bolsheviks' wished, Lenin's persistence brought him fortune, and, in consequence of the Bolshevik revolution, everyone in Russia had to pay a price, in particular the people of Turkish nation.

Keywords: Bolsheviks, Bolshevik Revolution, Vladimir Lenin, Turkish Intellectuals of Russia

Giriş

1917 yılında Rusya'da cereyan eden ihtilaller, XX. yüzyılın önemli siyasi olaylarından. Çarlık rejiminin ortadan kaldırılması Rusya ve çevresinde tarihi değişimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu değişim, Bolşeviklerin 70 yıl iktidarda kalarak *Komünizm*'i kurma iddialarını sürdürmesine yol açmış, dünyanın iki kutuba ayrılarak Soğuk Savaş döneminin yaşanmasına sebep olmuştur.

Rusya'da yaşayan Türk asıllı aydınlar, Bolşevik inkılabını bizzat yaşamış, ondan Türk halkları için nasıl bir yarar sağlayacaklarını düşünmüşlerdir. Türk asıllı aydınların bir kısmı

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, devriseva@hotmail.com

Bolşevizm fikrini benimsemiş ise de, çoğunluk bunun Türkler için daha çok zarar getireceğini anlamakta gecikmemiştir. Bolşevikler iktidarlarını sağlamlaştırdıklarında bu aydınların bir kısmı yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır. Daha çok Avrupa ülkelerine sığınan aydınlara en çok kucağını açan Anadolu toprakları veya Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.

Ahmet Temir, hatıralarında Türkiye'ye göç eden Rusyalı aydınların bir kısmının isimlerini şu şekilde sıralar; Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, 1900-1964; Prof. Dr. Saadet Çağatay, 1907-1989; Ayaz İshaki İdilli, 1898-1954; Prof. Abdülkadir İnan, 1889-1976; Dr. Hamit Zübeyr Koşay, 1897-1984; Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, 1903-1971; Kemal Lokman, 1899-1976; Ahmet Veli Menger, 1891-1978; Prof. Dr. İbrahim Veli Odar, 1899-1975; Abdullah Battal Taymas, 1883-1969; Zakir Kadiri Ugan, 1878-1954; Saniye İffet Ugan, 1900-1957; Hüseyin Abdüş, 1901-1944; İsmail Abdüş, Hasan Agay, Mithat Akaltan, Rifat Akaltan, Yusuf Akçura, 1876-1935; Ali Akış, Musa Akyiğitzade, 1865-1923; Rabia Arat, Sadri Maksudi Arsal, 1880-1957; Mansur Arslanbek, 1915-1971; Saide Arslanbek, Adile Ayda, [Kasım] Bayçın, Meryem Bayçın, Tokay Bayçın, Musa Carullah Bigi, 1875-1949; Naile Binark, İmadettin Baymuhammed, Rahmi Oruç Güvenç, Münir Hasibullah, 1896-1944; Abdürreşid İbrahim, 1853-1944; Şahverdi İldir [Klevli], 1900-1970; İsfendiyar İşgay, Lebip Karan, 1887-1964; Fuat Kazak, Salih Kerimi, Fatih Kerim, 1870-1937; Kıyameddin, Abdülfettah Kitay, Abdülbari Koşay, Haldun Koşay, Yuluğ Tekin Kurat, Kazım Mirşan, Hatice Odar, Murad Remzi, 1854-1934; Halim Sabit Şibay, Esat Şibay, Arif Şibay, Zahide Tahir, 1907-1970; Mahmut Tahir, 1921-1991; İsmail Teregül, 1892-1974; Zeki Velidi Togan, 1891-1970; Sübidey Togan, Muharrem Feyzi Togay, Fuat Tuktar, ?-1938; Ali Tümen, Hidayet Yaşın, vd. Vatanım Türkiye, 2011, XVIII; Rusya'dan Türkiye'ye göç edenler ile ilgili Lowell Bezanis'in Soviet Muslim Emigres in the Republic of Turkey eserini maalesef göremedik). Bu aydınlar Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda gelişmesi için azımsanmayacak derecede katkıda bulunmuşlardır (Görücü, 2009, 92-96).

Rusya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aydınlardan bazıları kendi hatıralarını yazmışlardır. Bunlardan bazıları ise Rusya tarihini kaleme alıp neşretmişlerdir. Bu hatıra ve çalışmalar Rusya'da Bolşevik inkılabının nasıl gerçekleştiğini aydınlatan birinci elden kaynaklardır. Sovyet döneminde yazılan tarih kitaplarından farklı olarak, bu hatıralardan ihtilalin öteki yüzünü de görebilir, Bolşevik devriminin gerçekleşmesiyle ilgili önemli tespitleri çıkarabiliriz. Şimdiye kadar Rusya'dan Türkiye'ye göç eden aydınların gözüyle Bolşevik ihtilalinin cereyanı hakkında kapsamlı araştırma yapılmamıştır. Bu makalenin amacı da ulaşabildiğimiz kadarıyla Bolşevik ihtilalini Rusya'dan Türkiye'ye göç eden aydınlar cephesinden anlatmaya çalışmaktır.

Bolşevikler

Rusya ihtilali denilince akla ilk olarak Bolşevikler gelir. Bolşeviklerin Rusya'da siyasi faaliyetlerine başlaması ve ihtilal yapmaları sonucunda *Bolşevizm* tabiri ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi, “*Bolşevizm, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, bir grup Rus devrimcisi ve özellikle de Lenin tarafından geliştirilmiş olan ve proletaryanın iktidarı ele geçirmesinin, devrim için gerekli tüm nesnel koşullar gerçekleşinceye dek ertelenemeyeceğini; iktidarın yasal yollarla, parlamentoda çoğunluk sağlanarak değil de, güç yoluyla ele geçirilmesini; proletarya diktatörlüğü bir kez kurulunca, bunun yalnızca burjuva sınıfına karşı değil, ekonomik sistemin sosyalizasyonunu hızlandırmak için kullanılması gerektiğini savunan Marksist düşünce olarak ortaya çıkmıştır*” (Koçyiğit, 2006, 12).

Abdullah Taymas da, Bolşevizm'in kaynağının XIX. yüzyılın ilk senelerine dayandığını, o devirde Rus aydınları ve yazarları arasında *halkseverlik* manasına gelen *narodniçestvo* fikrinin

baş gösterdiğini, toprağın bütün köy cemaati arasında müşterek mülk olmasının (*obscina*) bir nevi *sosyalizm*'in özü olarak kabul edildiğini, Rusya'nın batıdaki kapitalist ekonomi devresini atlayarak doğrudan sosyalizme geçebileceğini inandıklarını yazar (Taymas, 1947, 71-72).

1890'lı yıllarda sayıları gittikçe artan sosyalistler çeşitli yollarla Rusya'da siyasete müdahale etmeye başladılar. 1898 yılında Minsk'te Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi kuruldu. Aynı yıl İsviçre'de Rus Sosyal-Demokratlar Birliği'ni oluşturdular. Lenin, 1900 yılında Plekhanov ve Martov ile birlikte Almanya'da Kıvılcım anlamına gelen haftalık *İskra Gazetesi*'ni çıkarmaya başladı (Kurat, 1987, 368).

1903 senesinde Londra'da toplanan Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin İkinci Kongresi'nde program hazırlanırken karşıt iki fikir oluştu. Çoğunluk zümresine Bolşevik denildi, ki bu zümrenin başında Vladimir İliç Lenin duruyordu. Kelime Rusça çoğunluk demek olan *bolşevstvo* sözünden alınmıştır. Azınlık grubunun başında ise, Akselrod ve Martov bulunuyorlardı ki bunlara Menşevik denildi. Bu söz Rusça azınlık demek olan *menşevstvo* sözünden çıkmıştır. İki grup, asıl program ve tabii meselesinde ayrılmışlardı (Kurat, 1987, 367-368).

İki grubun anlaşamadığı ilk mesele partinin merkezi örgütünün nasıl oluşturulacağına ilişkindi. Partinin merkezi örgütü ihtilali kendilerine meslek edinen birkaç kişi tarafından oluşturulmalıydı. Merkez örgütün oluşumunda seçim usulü asla uygulanmamalı idi. Bunu savunan Bolşeviklere karşı Menşevikler azınlığın diktatörlüğüne karşı idi. Bolşevikler liberaller ile işbirliğine yanaşmazken, Menşevikler onlarla işbirliği yaparak işçilerin lehine olacak bütün imkânlardan istifade etmek istiyorlardı. Ayrıca, Menşevikler silahlı isyanın işçiler için zararlı olacağını düşünürken, Bolşevikler silahlı isyan yaparak iktidarı ele geçirmeyi planlıyorlardı (Taymas, 1947, 68).

Lenin'in idaresinde 1905 yılı Nisan'ında Londra'da toplanan Bolşevik grubu, Rusya'da kanlı bir ihtilal çıkarmak davasını güdüyor ve işçileri silahla ayaklanmaya davet ediyordu. Fakat işçiler arasında Lenin'in taraftarları çok az olduğundan bu kışkırtmaların neticesi görülmedi. Lenin'in 1906'nın sonlarında Rusya'ya dönmesinin ardından Bolşevikler Moskova'da birkaç defa silahlı ayaklanma başlatmaya gayret ettilerse de bu gayretlerinde muvaffak olamadılar (Kurat, 1987, 382-388).

Bolşevikler Londra'da 1907 yılında yaptıkları kongrede Rusya'daki rejimi devirmek için ülkede ayaklanma çıkarmak istediler. Hükümet bundan haberdar olunca Duma'yı feshetti. Böylece Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirme planları ertelenmiş oldu.

Rus Sosyal-Demokratlar VI. kongrelerini 1912 yılında Prag şehrinde gerçekleştirdiler. Bu toplantıda Lenin taraftarları çoğunluk teşkil ettiklerinden Bolşeviklerin teklif ettikleri maddeler kabul edildi. Bu kongre esnasında Menşevikler ile Bolşevikler kesin olarak birbirlerinden ayrıldılar. Bundan böyle Lenin partisi *Sosyal-Demokrat, Bolşevik* adını aldı ve bu isim 1918 yılına kadar kullanımda kaldı.

Bolşeviklerin iktidar amaçlarına ulaşmasının bir takım sebepleri vardı. Taymas bu bağlamda Rus köylüsü psikolojisinden bahseder; "*Bolşeviklerin faaliyetlerinin asıl gövdesi, Rusya'nın yaratacağı mucizeye inanmaktan ibaretti. Onlar için zikzaklar bir yana sapmalar yoktu; onlar bir mutaasıp, bir manyak gibi gözledikleri amaca doğru şaşmadan yürüyorlardı, ileride bir sosyalizm cenneti vardır ki, hiçbir engele aldırmaksızın ona ulaşmak lazımdır. Buna mani olacak şeyleri, ne pahasına olursa olsun, yok etmeli. Aslında bu Rus köylüsünün psikolojisidir*" (Taymas, 1947, 74). Rusya'da o zamanlar çoğunluğun köylerde yaşadıklarına dikkat edersek, bu psikolojinin de normal olduğunu söyleyebiliriz.

Bolşeviklerin ihtilale giden süreçte izledikleri taktikler ile ilgili Zeki Velidi şu değerlendir-

meyi yapmıştır; “Onların taktikleri de belliydi. Bolşevikler nerede bir nüfus sahibi oportunisti görürlerse onu poh-pohlayıp lehlerinde işler yaptırırılar, sonra onun da başını yerlerdi” (Togan, 1999, 140).

Yayınlanmış çalışma ve hatıralarına ulaşılan Rusya’dan Türkiye’ye göç eden aydınlar, Bolşevizm’in Marksizm’den farklı olduğu, Marksizm’in Rusya’da başka bir renge büründüğü konusunda hemfikirlerdir. Onlara göre, Bolşevizm de Marksizm temeline kurulmuş, ancak Rus topraklarında Marksizm başka bir renk almıştı (Taymas, 1947, 73-74; Kırimer, 1997, 90; Koçyiğit, 2006, 127). Bolşevikler insanlığa yeni bir düzenin kendileri tarafından getirileceğine inanmışlardı. Taymas, Bolşeviklerin Batı kültüründen de son derece nefret ettiklerini, bir Rus mucizesine inandıklarını ve Rusya’nın bütün dünyaya adalet, hikmet ve dürüstlük getireceği kanaati taşıdığını yazar (Taymas, 1947, 73-74). Kırimer de Bolşeviklerin kurmayı tasarladıkları yeni düzeni şu satırları ile ifade etmektedir; “Ruslar, dünyada cihan inkılâbını gerçekleştiren birinci millet biz olacağız” diyorlardı (Kırimer, 1997, 4).

Dünyayı kurtarma düşüncesi Rusların eski efsanelerinde de görülür. Rus efsanelerindeki bahadırların hepsi dünya ile uğraşırlar (Kırimer, 1997, 76). Tarihi Rus müstebitlerinden Korkunç İvan’ın, Deli Petro’nun, I. Pavel’in liyakatli varisi olan Lenin aynı zamanda bir isyancı, bir jakoben, bir otokrat ve hakim-i mutlakdır (Taymas, 2000, 161). Bir bakıma Lenin ve Bolşevizm, Çarlık Rusyası’nın devamıydı. Bu Komünist Partisi programları ile komünistlerin uygulamak istedikleri programlardaki çelişkilerden görülebilir.

Bolşeviklerin Fikir Babası: Vladimir İliç Lenin

Bolşevikleri anlamak için onun kurucusu olan Lenin’i de iyi anlamak gerek. Fakat, vatan topraklarından ayrı kalmalarına sebep olan şahıs hakkında Türkiye’ye göç eden aydınların görüşlerinin pek müsbet olduğu da söyleyemeyiz. Genel olarak Lenin hakkında dâhiden caniye kadar uzanan, birbirinden zıt görüşler hala mevcuttur. Bu çalışmadaki amaç Türkiye’ye göç eden Rusyalı Türk aydınların Lenin ile ilgili görüşlerini tanıtmaktır.

1870’de dünyaya gelen Lenin, devrimci eğilimini ilk olarak 1887 yılında Çar’a suikast girişiminden dolayı asılan abisinden aldı. Üniversite öğrenciliği yıllarında Marksizm’i iyice inceledi. 1905 ekonomik buhranında Rus halk kitlelerinin isyanını görmüş; en ufak bir kıvılcımla Rus siyasi yapısının değiştirilebileceğine inanmış, 1905-1906 yıllarında Rusya’nın değişik yerlerinde meydana gelmiş köylü isyanlarının ihtilalci ruhunu görmüş olan Lenin, Marksist fikirlerinin köy ahalisi içinde rahatça büyüyeceğini düşünmüştü. Lenin’in kişiliğinin gelişmesinde de bu izlenimleri önemli rol oynamıştır. (Nolde, 1932, 150)

Vladimir Lenin, 1912’deki Prag Kongresi’nden sonra “*Bolşevik Partisi’nin hakiki ve yegâne lideri olmuş ve ihtilal hareketini yürütmeği kendi inhisarı altına almış gibiydi*” (Kurat, 1987, 430).

Taymas, Lenin ile ilgili şu tespiti yazmıştır; “*Lenin hayat kültürüne yabancısıdır. Kültüre içgüdüsel bir surette gereksinmediğinden, ihtiyaçları çok sade ve iptidaidir... bu gibi kimseler ahlak tanımazlar. Böyleleri taslakları namına sonuna kadar hareket, iş ve faaliyet isterken, insanların acılarını, sefaleti, açlığı ve ölümü görmezler... Lenin için yalnız iki renk vardır; sonuna kadar ihtilal rengi olan kırmızı; bir de ters ihtilal rengi olan ak (beyaz). Bolşevik olmayan herkes de ters ihtilalcidir.... Lenin’de dizginsiz ve frensiz Rusya’nın istibdatı cisimlenmiştir. Bu adam Rus tabiatının başka bir çeşit despotudur*” (Taymas, 2000, 160- 161).

Lenin ile ilgili Togan ise şu tespitlerde bulunur; “*Lenin, Doğu’yu bilmediğini itiraf eder ve bu hususta diğerlerinin tesiri altında kalırdı. Bizimle münasebeti, günü gününe uymazdı*” (Togan, 1999, 221). Lenin’in yazdıkları da yaptıklarına uymazdı. “*Akına Karşı*” kitabında Rus

mahkûmu olan kavimleri sonsuz müdafâ etmişken, iktidara geldikten sonra küçük milletlerin inkılâpçılara da küçük burjuva diyerek onları azarlıyordu. Mesela, Başkurtların çok önem verdikleri, Bolşevikler ile Başkurtlar arasında Mart 1919'da imzalanan sözleşme, Lenin'in gözünde “*sadece bir kâğıt parçasından ibarettir*” (Togan, 1999, 272-274). Yani Lenin ve yoldaşları, herkes ile işine geldiği müddetçe arkadaş oldular. Gayaz İshaki, bütün Bolşeviklerin söylediklerinin tersini yaptıklarını yazar (İshaki, 1993, 58).

Belki de Lenin ile ilgili en doğru değerlendirmeyi Kırimer yapmıştır; “*İnkılaplardan evvel cemiyetlerdeki tezatları derinleştirmeyi, gerginlikleri körüklemeyi, düşmanlıkları alevlendirmeyi temel tutunan Lenin, her tarafa ve her vasıta ile bunu kuvvetlendiriyordu... Lenin, marksist değil, bakuninisttir*” (Kırimer, 1997, 80-105). Lenin Bakunin'in anarşizmini, Marks'ın sosyalizmini alarak kendi diktatörlüğünü kurmada başarılı oldu.

Bolşevik İhtilali'nin Sebepleri

Bolşevik Devrimi'nin çeşitli sebepleri mevcuttur. Zamanın ruhundan, iktidarın çaresizliğine, 1905 olaylarından I. Dünya Savaşı'na değin sosyal, iktisadi ve siyasi çeşitli sebepleri burada sayabiliriz. Rusya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aydınların görüşlerine göre de 1917 ihtilalinin türlü nedenleri vardı.

Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı hürriyetçi akımlar Rusya'da daha 1825'den itibaren Çar idaresine karşı ayaklanmanın çıkmasına sebep olmuştur. Çarlığın sert ve hiç kimseye söz hakkı vermeyen idaresi aydınları yer altına itmiş onlara gizli ihtilal çalışmaları tecrübesini kazandırmıştı. Çarlığın zorba idaresi ve halkın isteklerinin dikkate alınmaması rejimin değil muhaliflerin gücünü artırıyordu.

Kırimer, Bolşevik ihtilalin siyasi sebeplerinin başında Çar Nikola'nın 1905 yılında Rusya'nın girdiği meşru yoldan ayrılması geldiğini belirtir (Kırimer, 1997, 49). Çoğu bilim adamı da Rusya tarihinde 1905 yılının bir dönüm noktası olduğunda hemfikirdirler.

Taymas ihtilal sebeplerini şöyle sıralar; 1) kör ve basiretten mahrum bir rejim; 2) başarısız sürüp giden harp; 3) milliyet ve yurtseverlik duygularından mahrumluk ve 4) teşkilatsızlık (Taymas, 1947, 70).

İshaki, konuyla ilgili olarak Rusya'da iktidardan memnun olmayanların arttığına dikkat çekmiştir; “*1914 yılına gelindiğinde, Rusya'da hükümetten memnun olan sadece üç sınıf vardı. Bunlar: Toprak sahibi asilzadeler, tüccarlar ve din adamlarıydı. Halkın %80'i hükümetten memnun değildi*” (İshaki, 1979, 303).

Togan ise iktisadi sebeplerin üzerinde durur; “*Bolşevik ihtilalini hazırlayan temel sebep korkunç sosyal adaletsizliktir. Rusya bu dönemde büyük servete sahip olan zenginler ile son derece fakir olan köylüler ve işçiler olmak üzere kesin çizgilerle ikiye ayrılmaktaydı. Lenin'in bunlardan sonunculara dayanarak ihtilali yaptığı bilinmektedir*” (Togan, 1970, 227).

Togan'ın üzerinde durduğu konuyu Kırimer şu şekilde biraz daha açar. O'na göre, bu sebeplerin başında Çarlık iç politikasının gittikçe halktan uzaklaşması ile dünya savaşının doğurduğu iktisadi ve moral çöküntü de gelmektedir. I. Dünya Savaşı'na büyük umutlar ile giren Çarlık Rusya'sının Alman cephelerinde mağlup olmasının sonucunda bütün ümitleri boşa çıkmış, savaş esnasında ülke içerisinde sosyal ve ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Bir yandan savaş zenginleri türerken diğer yandan yoksul halk tabakaları ve cepheden kaçan askerler grubu ortaya çıkmıştır. Çaresizlik içindeki aç ve sefil halka Lenin “*Ekme ve Barış*” propagandası yapmıştır (Kırimer, 1997, 81).

Akdes Nimet Kurat, Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin Çarlık rejimini yıkmak için Rus-

ya'yı dünya harbine sokmak istedikleri ve bunun için para karşılığı Almanya ile anlaştıklarını iddialarının mevcut olduğunu ileri sürer (Kurat, 1987, 430-431). Gerçeklik payı mevcut ise bu iddia da ihtilalin sebepleri arasında gösterilebilir.

Başlıca bir köy iktisadiyatı ülkesi olan Rusya, o tarihte endüstriden büsbütün mahrum değil idiyse de, hakikatte bu memlekette herşey: kapitalizm, siyasi hayat, örgütlenme, burjuva, proletarya ve partiler olgunlaşmamış halde idiler. 1917 yılında Rusya'da 2.5 milyon kadar işçi nüfusunun varlığına karşın, bu, Batıdaki manasıyla bir proletarya sayılmazdı. Çünkü işçilerin mühim bir kısmı ilkbaharda evlerine köy işlerine çekilip giderlerdi. Batıdaki algısıyla proletarya psikolojisinden mahrumlardı. 1917 yılında gereği gibi gelişmiş olan bir endüstri, ilerlemiş olan bir kapitalist ekonomi, tam anlamıyla bir burjuva ve gerçek bir proletarya sınıfı da bulunmuyordu (Taymas, 1947, 70).

Yukarıda sayılan sebepler ve Rusya'nın o devirdeki durumundan görüldüğü üzere, Rusya tarihindeki 1917 ihtilali birdenbire olağan gelişen bir vaka değildi. Belki de 1905 olaylarından itibaren peş peşe yaşanan gelişmeler Rusya'da ihtilalin 1917 yılında gerçekleşmesi ve buradan Bolşeviklerin sıyrılarak aynı yıl içinde iktidarı ele geçirmelerini sağlamıştır.

Rusya'da Şubat Devrimi

Şubat 1917 yılında gerçekleşen ihtilale Şubat İhtilali denildiği gibi, İkinci İhtilal diye de adlandırılmaktadır. İhtilalin gerçekleşmesi Çarlık Rusya'sının o günlerdeki zor durumundan kaynaklanmıştı. Oysa kitaplarda yazılan inkılâbı gerçekleştirecek nedenler Rusya'da henüz olması gereken seviyeye gelmemişti. Ayaz İshaki, Şubat devrimine Rusya tarihindeki *İlk Demokrat Devrim* diye nitelemektedir (İshaki, 1979, 303).

Rusya'da 1905'te ilk denemesi yapılan ancak hedeflenen başarı yakalanamamış ihtilali bu defa gerçekleştirmek için devrimciler var güçleri ile çalışıyorlardı. Ülkede siyasi durum değişmekte, Çarlık rejimine olan hoşnutsuzluklar gün geçtikçe artmaktaydı. Taymas o dönemdeki durum ile ilgili şunları bildirir; "*Rusya'da ihtilal karı isyanı şekline dönüştü: kadınlar ve çocuklar ekmek isteriz, odun isteriz gibi sözlerle bağıra bağıra başkent merkezlerine doğru yürümeye başlamışlardı*" (Taymas, 1947, 8).

22 Ocak 1917'de "*Kanlı Pazar*" (Kanlı Pazar, Rusya tarihinde işçilerin Çar'a dilekçe sunmak için 22 Şubat 1905 tarihinde Saint Petersburg'daki Saray'a barışçıl yürüyüşünün saray muhafızları tarafından ateşle karşılaşması sonucunda 1000'den fazla insanın yaşamını yitirmesi olayına denir) gününün yıldönümü münasebetiyle Petrograd'da bir müddetten beri süreklilik gösteren yiyecek sıkıntısını protesto etmek ve aynı zamanda harp aleyhinde olmak üzere büyük bir gösteri yapıldı. Şubat ayında Petersburg fabrikalarında grevler başladı. 10 Mart'ta grevler büyüdü ve Petersburg'da karışıklıklar başladı. Bu karışıklıklar hemen siyasi bir çehre aldı ve mevcut rejime karşı bir harekete dönüştü. Çar hükümetinin siyasi durumu kontrol edememesinden dolayı "*demokratik devrim*" gerçekleşmiş oldu. 28 yıldan fazla hüküm süren müstebit hükümdarı devirmek için 5 gün gibi kısa süren bir ihtilal hareketi kâfi gelmişti.

İnkılâbın 17 Şubat'ta gerçekleşeceğine kimse inanmıyordu. O günlerde Petersburg'da bulunan Togan şunları aktarır; "*Ev sahibim Gürcü, 16 Şubat akşamı, ertesi sabah harekete geçilmesi mümkün olduğunu söylemişti. Sabah erkenden kalktım. Müslüman Fraksiyonuna gittim. Müslümanlardan kimse inkılâbın olacağına inanmıyorlardı... Çokayoğlu ve hukukçu Sahiahmedov ile beraber, sokaklarda Çar memurları ile inkılâpçıların arasındaki çatışmayı seyrettik. Akşama doğru ihtilalin seyrini bildiren kâğıtlar çıkmaya başladı. Ben bu inkılâbın asıl kaynağı olan Preobrajenskaya Kışlası'nda başlamasını gözümle gördüğüm için kendimi mesut addediyordum*" (Togan, 1999, 122-123).

İhtilali, aşağı yukarı bütün halk benimseyerek sevinçle karşıladıysa da bunlardan hiç biri kendisinde memleket idaresini ele alma yetkisini görmemekteydi. Evet, o günlerde Rusya'yı idare eden kuvvet ne Geçici ihtilal hükümetiydi, ne de sosyalist aydınların elinde bulunan Sovyetler'di; memleketi ordu, daha doğrusu ordu erleri idare ediyorlardı; Rusya'nın yeni tarihini onlar yapıyordu (Taymas, 1947, 46). Devrimciler yeni siyasi duruma hazırlıksız yakalanmışlardı.

Dördüncü Duma'nın Kadet, Menşevik ve Es-Er mebuslarından seçilmek üzere Duma reisi Rodzyanko'nun başkanlığında, devlet işlerini idareye memur *geçici bir komite* kuruldu. 15 Mart günü Knez Lvov riyasetinde *Geçici Hükümet* teşkil edildi. Fakat aynı zamanda *İşçi Grubu* sayılablarının ileri gelenleri *Amele ve İşçi Mümessillerinin Sovyeti* adı ile bir teşkilat kurdular ve faaliyete geçtiler. Romanov ailesi bu durum karşısında 16 Mart 1917 tarihinde tahttan vazgeçtiler (Kurat, 1987, 434; Romanov ailesinin akibeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Taymas, 1947, 130-155).

Rejimin değişmesinin halka yansımaları hakkında Taymas'ın tespitlerine yer vermek yerinde olur. Taymas, ihtilalin gerçekleşmesinin ardından bütün Rusyalıların yüzyıllardır içlerinde biriktirdikleri ancak söylemekten korkup çekindikleri kinlerini, acı ve öfkelerini, dertlerini, eleştirilerini haykırma ihtiyacının gün yüzüne birden nasıl çıktığını anlatır; "*memleket çene yarışına çıkmıştı*" (Taymas, 1947, 43).

Bu kaos ortamından Bolşevikler en iyi şekilde yararlanmasını bildiler. Bolşevikler Duma'nın ortaya çıkardığı hükümeti hiçe sayarak düşüncelerini tasarılarını ve isteklerini kendileri oluşturan paralel Sovyetlerine (Sovyet - Rusça'da Şura, danışma anlamındadır ve Bolşevikler kendileri oluşturdukları siyasi oluşumlara bu ismi takmışlardır) bildiriyorlar ve arzularını adeta ona dikte ediyorlardı (Taymas, 1947, 9). Rusya'da yeni hükümet kurulmasına rağmen, aslında iki iktidar aktif faaliyet gösteriyorlardı.

"*Bolşevikler, Rusya'yı ve bütün dünyayı ele alma işlerinde, altını üstüne getirme yollarında, kuvvetten ziyade, bu istenilen kıyafete girerek, kapı aralıklarından geçebilmeğe önem verirler. Onlar karıncalar gibi, karşısındaki fırkalara, müesseselere, orduya, kitleler arasına girdiler*" (Kırimer, 1997, 77). Cafer Seydahmet Kırimer'in "*karınca*" benzetmesi tam yerinde bir benzetmeydi. Bolşevikler karıncalar gibi pes etmeden, düzeni bozmadan, emirlere itaat ederek adım adım iktidara yaklaşıyorlardı.

Kadetçiler 14 Temmuz'da hükümetten çekildi. Bolşevikler 17 Temmuz'da ayaklanma girişiminde bulundular ama başarılı olamadılar. Prens İlvov da 20 Temmuz'da hükümet başkanlığını bırakmak zorunda kaldı. Yeni hükümeti kurma görevi Kerenski'ye verildi. Merkezi iktidar gün geçtikçe zayıflıyor ve herkes merkezden uzak olmaya can atıyordu. 17 Temmuz İsyanı'ndan sonra Bolşevik elebaşılı bile umutsuzdu. Kurşuna dizileceklerini düşünüyorlardı. Kerenski, bunlara gerekeni yapmayınca Bolşevikler tekrar canlandılar. Artık onlar ne yapacaklarını, nasıl yapacaklarını biliyorlardı. Deneye deneye eksiklerini de gidermişlerdi. Bolşevikler hangi müesseseye, hangi kuvvetlere dayanacaklarını, hangi programla yürüyeceklerini ve bunu nasıl yürüteceklerini tesbit etmişler, sonsuz bir taassup, sarsılmaz bir idare ile programlarına bağlı bir şefin etrafında birleşmişlerdi (Kırimer, 1997, 74, 79).

Bolşevikler ve yarıdakılar cephenin dağılmasını, taarruzların muvaffak olmamasını ve emperyalist harbin bir iç harbe dönmesini istiyorlardı; bu maksatla ötede beride hükümete karşı ayaklanmalar ve baltalama hareketleri tertip ediyorlardı.

Rejim değişince doğal olarak halk kitleleri de herşeyin düzeleceğini, bir de hemen düzeleceğini beklerler. Hükümetin değişmesinden sonra bile durumun iyiye gitmemesi halkı endişelendiriyordu. Herkes bunun sebebini ve sorumlusunu arıyordu. Artık bütün bu felaketlerin asıl

sebebini ortadan kaldırmak gerekiyordu; herkesin gözüne çarpan bu sebep harpti. Demek, herşeyden önce harbe son vermek lazımdı. Halk kitlesi böyle düşünüyordu; cephedekiler de bunu bekliyorlardı. Halkın ve ordunun temayüllerini sezen Sovyet ta işin başlangıcında harbe son vermeyi teklif ederek bütün cihana bir beyanname ile başvurmuştu. Bundan sonrası Sovyetçiler milletlerin kendi egemenlikleri temelinde kurulan tazminatsız ve ilhaksız barış teklifi ile Avrupa ülkelerine bir murahhas kurul da göndermişti (Taymas, 1947, 62-63). Artık Rusya'da herşey yeni bir ihtilal için hazır sayılırdı.

Ekim İhtilali

Taymas, Bolşevik ihtilalini ilgili eserinde, “*İhtilal içinde ihtilal*” başlığı ile verir; “7 Kasım'da Petrograd'da yeni bir ihtilal vuku buldu. Ona Üçüncü İhtilal denildiği gibi, eski resmi takvime göre, Ekim ayında vuku bulduğundan Ekim İhtilali de deniliyordu” (Taymas, 1947, 65).

Lenin'in “*Derhal sulh*” diye askerleri, “*Hemen toprakları paylaşınız!*” diye köylüleri, “*Hürriyet ve istiklal hakkımızdır*” diye mahkum milletleri harekete getirmesi ve Lenin karın-calarının da inhilal ettirici çalışmalarlarıyla her tarafı şaşkırtmaları ve bitarafliğe sürüklemeleri sayesinde Bolşevikler, başlarında Trotski bulunan iki-üç bin kişilik bir kuvvetle Kerenski hükümetini yıktılar (Kırırmer, 1997, 81).

Zeki Velidi, Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı ele geçirmelerini parti disiplinine bağlar; “*Aslında Bolşeviklerin başarılarının temelinde, onların partilerine olan bağlılığı yatsa gerek. Lehli bir komünistin dediklerine göre, komünistlerin büyük şans kaynağı parti disiplindir*” (Togan, 1999, 271). Liderlerine ve partisine olan körü körüne bağlılık önceleri meyvelerini verdiği gibi, Sovyet hükümeti kurulduktan sonra zararlarını da vermiştir. Yüz binlerce insan Parti liderlerinin sözlerine uyularak ortadan kaldırılmıştır. Oysa öldürülenler de Bolşeviklerin kardeşleri, yurttaşları, meslektaşları vs. idiler.

7 Kasım 1917'de iktidarı ellerine almış olan Bolşevikler, hangi müesseseye, hangi kuvvetlere dayanacaklarını, hangi programla yürüyeceklerini ve bunu nasıl yürüteceklerini tespit etmişler, sonsuz bir taassupla, sarsılmaz bir şefin etrafında birleşmişlerdi (Kırırmer, 1997, 74).

Bolşevikler iktidara halkın ya da çoğunluğun isteği ile değil, kendi çabaları ve hükümetin acizliğinden yararlanarak geldiler. Ülkede yeni duruma sevinenlerin sayısı da fazla değildi. Ayaz İshaki, Ekim ihtilalini *maalesef patlak verdi* kelimeleriyle ifade eder (İshaki, 2014, 28).

O günlerde Kazan şehrinde bulunan Taymas, Ekim ihtilaline fazla sevinmediklerini bildirir; “*Merkezden gelen bu ihtilal haberi 27 Şubat'ta alınan öteki ihtilal haberi gibi, şehirde sevinç, heyecan ve coşkunluk uyandırmayıp, tersine, korku, kaygı ve can sıkıcı düşünceler uyandırmıştı*” (Taymas, 1947, 65).

Lenin, başından beri emperyalist harbin bir iç harbe çevrilmesini istiyordu; yani harbeden her memleket proleterlerinin (asker ve işçi) silahlarını mevcut rejime karşı çevirmelerini ve devlet idaresini kendi ellerine almalarını talep ediyordu (Kurat, 1987, 432). Emperyalist harbi iç harbe çevirmeyi başaran Bolşevikler muradına erdiler ve Şubat 1918 yılında Almanya ve müttefikleri ile Brest-Litovsk barış anlaşmasını imzaladılar ve harpten çekildiler (Taymas, 2000, 191). Onların önce ülke içindeki durumlarını sağlamlaştırılmaları gerekiyordu.

Rus milleti, temsili ve demokratik bir meclis önünde mesul bir hükümetle idare olunmak kabiliyetinden mahrumdur. Çarlığın yıkılması üzerine, bir diktatörlüğe ihtiyaç vardı: bunu anlayan, uygulamaya koyanlar ve gerçekleştirenler yalnız Bolşevikler oldu. Onların tesis ettikleri şey, amelenin diktatörlüğü değildir: “*Bu, kuvvetini, herhangi bir sınıf halktan veya milletin heyeti umumiyesinden almayan küçük bir zümrenin küstahça tahakkümüdür*” (Kırırmer, 1997,

102). Ruslar Bolşevizm ile beraber umduklarını bulmuş olabilirler, ama Rusya topraklarında yaşayan başka milletleri en az 70 sene sürecek karanlık bir dönem bekliyordu.

Bolşeviklerin İktidarlarını Sağlamlaştırması

Ellerini çabuk tutup, sistemli şekilde hareket etme sonucunda iktidarı ele geçiren Bolşevikler başlangıçta pek ciddiye alınmıyordu. Fakat onlar koskoca Rusya topraklarında iktidarlarını hızla sağlama alma yolunda hamlelerini yapıyorlardı.

“*Sosyal devrimin vücuda getirdiği rejimi pek ciddiye alan yoktu. Rejim üzerine çokluk küçümseme edasıyla konuşuyordu. Herkes eninde sonunda rahat, insanca ve normal bir hayat sisteminin kurulacağına inanır gibi idi*” (Taymas, 2000, 64-65). Halk kitlesinin gözünde yeni rejim normal olmayan geçici bir rejimdi.

Bolşevikler 8 Kasım 1917 tarihinde *Sulh Dekretini* (barış kararnamesi) kabul ettiler. Bolşevik Lider Lenin tarafından yazılan ve Ekim Devrimi ile iktidarın alınmasından sonra 26 Ekim 1917 günü tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından onaylanan kararnamedir. Kabul edilen bu kararda, savaş halinde olan bütün devletlerin hiçbir arazi ilhaki ve tazminat talebinde bulunmaksızın barış akdetmeleri isteniyordu. Lenin tarafından bizzat kaleme alınmış olan bu *dekret* savaştan bütün devletlere bildirildi. O sıralarda Sovyet hükümeti hiçbir devlet tarafından tanınmadığı istikametle, Lenin'in bu barış dekreti hiçbir devlet tarafından ciddiye alınmamıştı (Kurat, 1970, 327).

8 Ocak 1918 tarihinde Bolşevikler Petrograd'da toplanan Kurucu Meclisi dağıttılar. Böylece Rusya'da Merkez kalmadı (İshaki, 1979, 305). Başka bir deyişle Bolşeviklerden başka diğerlerinin merkezleri kalmamış oldu. Onlar kendi yürütme organlarını oluşturuyorlardı.

Taymas, Bolşeviklerin örgütlenmeleri ile ilgili izlenimlerini şu şekilde aktarır; “*Tomsk şehrinin Kızıllaşmasını ben gözlerimle ilk defa görüyordum. ....şehre Kızıl askerler girer girmez, hatta onların girmesinden önce, şehirde bir Askeri ihtilal komitesi (Voyenno-revolütsionny komitet) kurulur, iktidarı ele alır ve şehri Sovyet usullerine göre teşkilatlandırmaya başlar. Bu Komitenin ne gibi bir örgüt olduğunu onun ismi açıkça söylemektedir. Haddi zatında, bu geçici bir teşekküldür. Ortalık yatıştıktan sonra onun idari- teşrii görevleri Şehir Sovyetine, kazai-adli görevleri ise, Çeka'ya (Olağanüstü komisyona) ve İhtilal tribunalı denilen mahkemelere intikal eder*” (Taymas, 2000, 12).

Bolşevik dalgası giderek yükseliyordu. Bolşevik olmayan Ruslar hiç bir şey yapmıyordu, Bolşevikler ise uyumuyordu. 3 Mart 1918 Brest-Litovsk barışı yapılır yapılmaz, ordu terhis edildi ve Bolşevikler de bölgede Kızıl Muhafız Alayları kurmaya başladılar. Terhis olanlar, fakirler, zekice yapılan bir propaganda ile beyni yıkanmışlar, yüksek maaşlarla kandırılmışlar kalabalık gruplar halinde, sonra Kızıl Ordu adını alan Kızıl Muhafızlara girdiler (İshaki, 2014, 29).

70 yıl boyunca Bolşevikler eskiden beri mevcut *böl ve yönet* sistemini en iyi şekilde kullandılar. Mesela, Türkistan'ın hatta asırlarca iç içe yaşayan Başkırtlar ile Tatarların bile birleşmesine müsaade etmediler. Bunu gerçekleştirmek için Tatar ve Başkırt komünistleri kullandılar. Togan hatıralarında bunlara “*rus uşağı*” dendiğini yazar (Togan, 1999, 256).

Rusya'da Ekim İhtilali'nin ardından iktidara geçen Bolşevikler, 3 Aralık 1917'de “*Rusya'nın ve Doğu'nun Bütün Müslüman Emekçilerine*” başlığıyla bir takım vaatleri içeren bir bildirge yayınladılar. Söz konusu bildirmede “*Kendi memleketinize kendiniz sahip olunuz. Kendi hayat ve geçiminizi kendi arzu ve bünyenize göre düzenleyiniz. Sizin buna hakkınız vardır. Çünkü mukadderatınız elinizdedir. Biz bayraklarımızla bütün dünyanın mazlum milletlerine hürriyet götürüyoruz*” denilmektedir. Bu bildirmeden güç alan Rus olmayan milletler ve burada

Türkler müstakil devlet olma yönünde tercihlerini kullandılar. Ancak bu durum uzun sürmedi. Bolşeviklerin emrine giren Kızıl Ordu birlikleri bağımsızlıklarını ilan eden ülkeleri birer birer işgal edip bağımsızlık hareketlerini bastırdılar (Kurat, 1987, 389; Yüce, 2006, 4).

Sonuç

Çarlık Rusya'sı Ekim ihtilali sonucunda yıkılıp, yerine Bolşevikler iktidara geldi. Bolşevikler hedeflerini *Sovyetleştirme* veya *Ruslaştırma* olarak belirleyip, ulusal politikalarını *Sovyet halkını oluşturma* temeli üzerine kurdular. Sovyetler Birliği başlangıçta çok milletli, çok dilli ve çok dinli bir görünüm sergilese de, çok vakit geçmeden gerçek yüzlerini gösterdiler. Bolşeviklerin amacı *Tek Tip Sovyet İnsanı* yetiştirmektir. Bolşeviklerin kurdukları iktidar 70 sene hayatta kalabildi. *Sovyet insanı yetiştirme* ya da *Ruslaştırma* politikalarında bir hayli başarılı oldular.

Bolşevik ihtilali nedeniyle Rusya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aydınların 1917 ihtilali ve Bolşevikler hakkındaki fikirleri pek objektif olmasa da, Rusya'da gerçekleşen hadiseler hakkında anlattıkları kendi gözlem ve deneyimlerine dayanmaktadır ve bu yüzden değerlidir. Bu aydınlar, kendilerini memleketinden süren *düşmanları* hakkında yazarken, bazen öfke ve duygularına hâkim olamadıklarına şahit olmaktayız ve bunu da doğal karşılamak lazımdır. Rusya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan aydınlar, bununla birlikte Lenin ve Bolşeviklerin iktidar uğruna verdiği mücadeleye ve gayretlerine hakkıyla kaleme almışlardır. Onların eserlerini okurken buna açıkça şahit olmaktayız. Sözlerimizi İshaki'nin Rusya ihtilali ile ilgili bir değerlendirmesi ile bitirelim. Gayaz İshaki, Fransız devriminin Avrupa'nın batısındaki halkları bağımsızlıklarına kavuşturduğu gibi, Rusya devriminin de doğu halklarını bağımsızlıklarına kavuşturacağına ve devrimin daha bitmediğine inanıyordu (İshaki, 1993, 59). İshaki'nin dedikleri şimdilik kısmen gerçekleşti. Kimbilir gün gelir doğudaki devrim de bir gün bitmiş olur.

KAYNAKÇA

- Görücü, Ç. (2009). *Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik ve Tarih Yazımı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İshaki, A. (2014). *İdil-Ural Devleti. 1917-1918*. Çev.: Bayram Kodaman. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İshaki, G. (1993) "Naberejnie Çelni". *İdel-Ural*. Kamaz Yayınları.
- İshaki, M. A. (1979). *Muhammed Ayaz İshaki Hayatı ve Faaliyeti: 100. Doğum Yılı*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Kırimer, C. S. (1997). *Rus Yayılmacılığının Tarihi Kökenleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koçyiğit, R. (2006). *1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kurat, A. N. (1970). *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nolde, B. (1932). *Rus Eski Rejimi ve Bolşevik İnkılâbı*. Haz. Edhem Menemencioğlu. İstanbul.
- Taymas, A. (1947). *Rus İhtilalinden Hatıralar I*. İstanbul: Güven Basımevi.
- Taymas, A. (2000). *Ben Bir Işık Arıyordum*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- Temir, A. (2011). *Vatanım Türkiye*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1970). *Türklüğün Mukadderatı Üzerine*, İstanbul: Kayı Yayınları.
- Togan, A. Z. V. (1999). *Hatıralar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yüce, M. K. (2006). *Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası*. Akademik Bakış/9, 4. Celalabat.